

(Төмүрү. Эгези 1-ги арманда).

Достай Степан Монгушевич — О. Шымак сонгулда округунда депутат, Тес-Хем район.
Конуссаев Булат Айтухаматович — Ровно сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Монгуш Хонук-оол Доржуевич — Чыраа-Бажи сонгулда округунда депутат, Чөөн-Хемчик район.
Оржаак Идамчал Докур-оолович — Чадаананың Сонгу талакы сонгулда округунда депутат, Чөөн-Хемчик район.
Соломонов Владимир Ильич — Каз-Хемчик Сонгу талакы сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Шинганов Анатолий Васильевич — Балгазын сонгулда округунда депутат, Танды район.

Тыва АССР-нің Дээди Советинин Даргазы Ч.-Д. ОНДАР, Кызыл хоорай, 1990 чылдын апрель 28.

Тыва АССР-нің Дээди Советинин Көдээ ажыл-агый айтырларынын талазы-биле комиссиясын сонгуур дугайында
ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалисттик Республикамын Дээди Советинин доктаалары болза:
1. Көдээ ажыл-агый айтырларынын талазы-биле комиссияны тургузар.
2. Көдээ ажыл-агый айтырларынын талазы-биле комиссиянын составына дараазында депутаттарын сонгуур.
Комиссиянын даргазы
Сотпа Алаш-оол Тулушович — Арыг-Бажи сонгулда округунда депутат, Улуг-Хем район.
Комиссиянын кезигинери:
Горкий Евгений Владимирович — Каа-Хем, Барыын сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Донгай Кара-оол Сазынович — Шуй сонгулда округунда депутат, Бай-Тайга район.
Доптаа Демір-оол Салчакович — Өк сонгулда округунда депутат, Би-Хем район.
Казадр-оол Александр Соколович — Ий сонгулда округунда депутат, Тожу район.
Кара-Сал Павел Сурагович — Бора-Тайга сонгулда округунда депутат, Танды район.

«НОГАН ДЕЛЕГЕЙ»: ТЫВА ДУГАЙЫНДА ЧҮНҮ БИЖЭНИЛ?

Делегейин Чер хуунуң бу-дүзүнде — бо чылдын апрель 20 үезинде үгөн «ЭКО-ЛОГИЯ» айтырлар болгаш программалар («Ноган делегей» деп РСФСР-нин Курюм бойдузунуң болгаш «Экопресс» паралаа-вездерле төдүрүң № 1 боолотенинде «Чүг болганмы» деп эгезин алаады Уфага, Куйбышев, Тула областтарга болгудан — фенод, нефть, потенциалы суг төктү бергизген — экологияга (кижиңи амдылар-чурттар бойду хурузденге) хоралык байдаллар тургустунган айымдар деп санаа турар чүдүлери парлан.
Оларын арманда «Тыва АССР-ле» деп уагу кара эгезиле Н. Дасаеваң чүдүлү парлана. Мында мынмг огурулар бар: «Март 17-де камгалалдык девисээриниң арга хайтаракчылары оң кымылдарына «Тоора-Хем» совхозтун 50 баш илдерин камгалалдык девисээрлерге сүрүп кирип орган «Камгал-лаа» илдеринде чок сөс болдо; ий каларчылары дани оа боор — Ю. К.). Оларын дораян арай электен хөдөлүп эгезилдири силер деп салгыдырган.
Март 22-де Бешкер-Хем аргазы деп серге 50 ия оларлаа чоравын меретке. Корумчурум түрүн дугайында актын тургуска.
Чидерге когаралы 1200 рубль болган. Сондо директорунга камгалалдык черин девисээрлерин илдерин мрамдарына үш токук уууса бериле.
Мындам девисээр чөрдөдө толу бурунун чылда чогуу чыла солуннарга бижи, теле-радиога чугаалат турган. ССР Конституциясына уаду үлдүдиги — инжилдерин майгынылар март 30-де узе-чана тыртакш, вертолетка чүдүрүш, дыа бибес ий хөдөжө жижин илар сындылар киригеш, «доктаамал чурттар черинге чидирин казым» ында база бижи. Инжилдерин доктаамал чурттар чери Адыр-Кежиг эвес, Бүтүн тайгалыа болгай! Майгынылар үргеден турга, 11 «тайга» деп кыла тыртыган. Бичангыш ия, каларчыларында аңгыда, соловуңун амчылдары деп төгөлөкчидер база болган деп ола үчүдө айткан. Чүдүн буузар дээш шык бижиң-дир дээрден башка, мону оң эскэр тайгалылар деп шыдаа-тыр мек.
Оон ийд о чүдө мимиде огулар бар: «Апрель 2-де соловуңун инжилдерин бичаалары камгалалдык девисээрлерге 880 баш ия сүрүп киририн дийнатын. Камгалалдык черин арга-иш хайгаралынын талазында оон корумчурум түрүн дугайында база 2 акт кириле. Когаралдык түрүн — ия оларлаанында болган каш оон түрүнүнде 6454 рубль болган. Оа маразыларын деп бугулар сууда бичи-биле бектеп турар. РСФСР-нин Сайматтар Чөвүлдерин Курбоодык комис-

сиянын тургускан бугу айтырларына РСФСР-нің болгаш Тыва АССР-нің АССР-нің Сайматтар Чөвүлдерин харым бербиң турар.
А о арманда Алтайның Курюне камгалалдык девисээриниң оларларын «Мөңгө-Бүрэн» деп база бир өскө ты-бор 500 баш чылдак бол-гаш 200 баш сардык оларларын кирипке. Алаканын, ба-за-ла кемече-кемеч алаан» деп автор дымалды турар.
Автор Н. Дасаева чүгү бо-данш, мону бижи бергенгай!
Чонуну шаг-шаандан бээр чурттал чоран чүгү оун азыраар, айна мал-маган оларларын, оон аң-менин, өдүрөк-ку-жун өйүн болан даялаң чин чорал дээрин билбес кижи «Экология» айтырлар болгаш программаларың бюллетеньге чүгү бижи бербесе болгай.
Бо дээрде «Азас камгалалдык девисээриниң амчылдык чылдарынын төгөлөкчидер чүдүлдеринге, кара тургуска камгалалдык турарына уадуураң чонуну кижиңизден чайдан дани кижилерин арга чааларла шырыңды, боттары агарыкчидер, аштын сөз-лөн сөстөрүндө деп оун илар чаар билди кижи-дир мен 76749 рубльдин когаралы 10 хонук дургузуна Токумун инжилдерини курюне камгалалдык «Азас» девисээрлер-лаа, районуну мши амжылгынын га-лава чидирбон дээрин митаргы бенин билдиргеш херек-тин.
Бичагалга «Азастын» амчылдыклары оон чыл шиткеде ба-дык-байланын калдып, дуула-мытат чин, аң-менин кирип, тооруктал, каттааш, Токумун чонунга жеке хире когаралдык чидиргеш! 338 мун гектар чеге узе кирип алгаш, чеге аңына каш мун рубль өлүк-түшкү оламын камгалала-ныл!
Ону Токумун үлөсүн чурт-таччылары санаваан, ирегезин. Мынчага дээр даамай олурган. Эртэм-шынчыла амчылдары-ның адыс амчылдык чон би-билди турган. Хамык түс ке-дереп эзгере, «Азастын» амчылдыклары менни туруп бичге, чугаа-соот көдүрүп келген. Оа эртин чылым июль айда, сизин кемилдериниң түдүлүдиги түпү келген, арай өсүүдүрөңга рачон Советинин өссөзүндө чугаалажын көргөн чүгө.
А бо хүндөдө оа мырмайк чөрдөзүңиз, ам Федерация девисээрине чидир өскүт берген ола-ур.
Айтырларын арманда кел чылдын бичималаан, «Азас» курюне камгалалдык девисээриниң амчылдыкларынын харымсалыгынын болгаш чурумуну дугайында айтырларын Тыва АССР-нин Сайматтар Чөвүлдерин тургускаш. Тыва АССР-нин чаа сонугудан Дээди Советинин чегизи чымылдык бириг сессиясында кирип болдо деп чүгү иргезилг мек.
Юрий КЮНЗЕГЕШ,
Чогаалык.

Тыва АССР-нің Дээди Советинин Даргазы Ч.-Д. ОНДАР, Кызыл хоорай, 1990 чылдын апрель 28.

Тыва АССР-нің Дээди Советинин Улус өөредилгези, эртем, култура болгаш кусту-культура талазы-биле комиссиясын сонгуур дугайында
ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалисттик Республикамын Дээди Советинин доктаалары болза:
1. Улус өөредилгези, эртем, култура болгаш кусту-культура талазы-биле комиссияны тургузар.
2. Улус өөредилгези, эртем, култура болгаш кусту-культура талазы-биле комиссиянын составына дараазында депутаттарын сонгуур.
Комиссиянын даргазы
Ковес Александр Васильевич — Чехов сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Комиссиянын кезигинери:
Аракчаа Светлана Николаевна — Московский сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Биче-оол Владимир Сумакинович — Майыракан сонгулда округунда депутат, Улуг-Хем район.
Важжа Альберт Иванович — Мьер сонгулда округунда депутат, Эрзин район.
Губарев Юрий Кузьмич — Межегей сонгулда округунда депутат, Танды район.

Ярмарка эрткен. Ам кажан болур? ШУПТУ КИРИШКЕН БОЛЗА ЭКИ

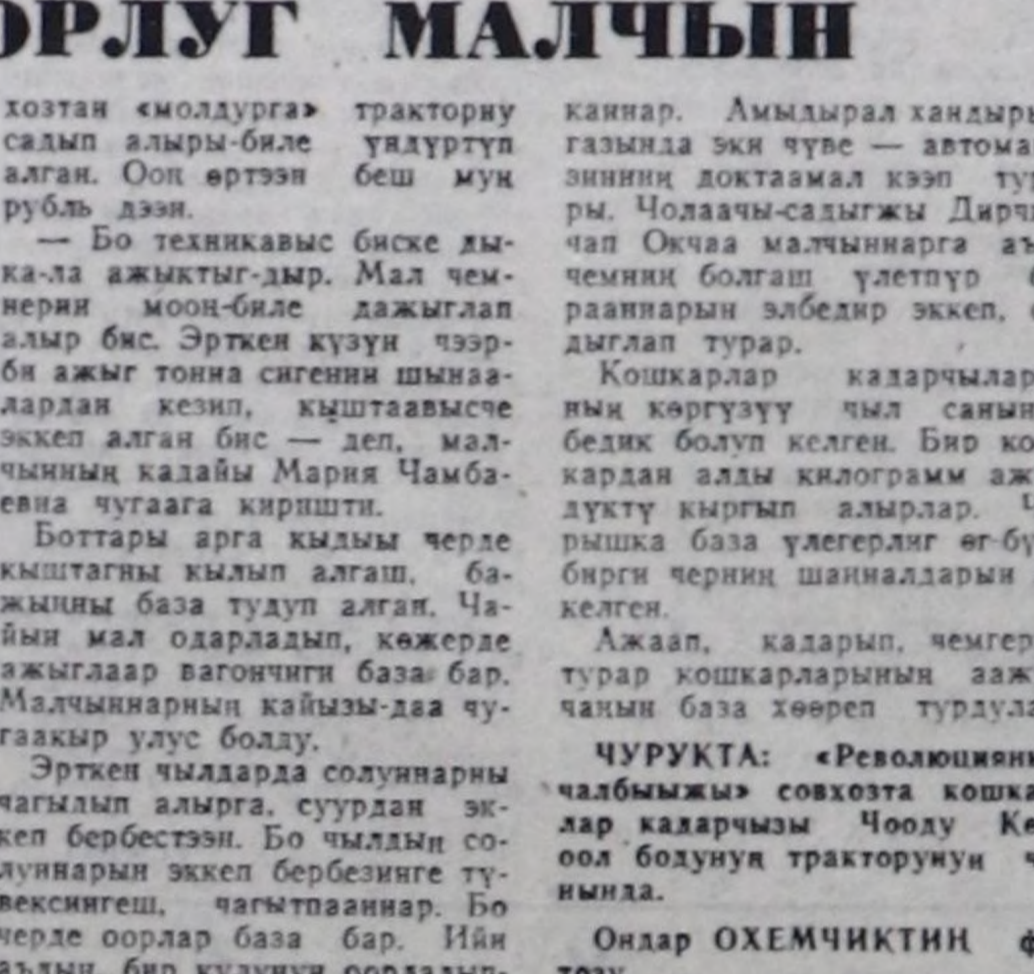
Чоокта чаа Кызылга Тыва Агроулетпур экилериниң организаствын чымырмарка болуп эрткенни сонуга бижиэн. Оон мурунда бо үеде мынмг ярмарканы бисе организаставып тургангай — айтыр казын. Эрткен чылдын республиканындак дей-ажыл-амгыларын мал чени бектепке албаанында кыш тарын байдалда эртин турар болза-лаа, чамык совхозтар бо амгелде эки киришкенге амгелдесер арга чок. Бичагалы Кызыл районда «Тинделге», «Шамбалы», «Х Улуг хураа», Эрзинде «Нарын», «Мөрөн», Тес-Хемде Чугуру-оол Хомишкү атын, Улуг-Хемде «Улук-Хем», «Кун», амчылдык хостуру, Чөөн-Хем-Чергей «Чыраа-Бажи», «Мен-дергей» совхозтары, «Иш-кары» Кызыл биле Кызыл-Мажалактын элт комбинаттары мактарын чүгүла.
Бо ярмаркага кымылдар хууда дуулаа амчылдык хөдүжүренине хамарышканы тарыа, чарба, саваң, куш, хан-дал, тоолуларда аңгыда, ногаа, оговор шидиге төгөр өлөкти база хойнү салдып алган. Толаргайларга, 18 тонна эгелти, 1000 лаганын, хаванын 200 олгун, 100 тоолынын, 800 килограмм сметанын, 300 килограмм соктаан далган, 120 автомашына чүгү өлөк болган өскө-лаа чүдүлдер республиканы камгалалдык чурттакчыларга салдып алган. Бо дээрде Азы-чөм программаның бугулар чоңу чөм-биле хандыларына уаду дегүм болган дык, чыстары чок. Ол дээш хорайын чурттакчыларын Агроулетпур экилериниң база ярмарканын киришкелери коллективтерге өвөрүп четиргенни илдерлейп турар. Бо улаала ярмарканы Кызылдын автовокзал шидиге база организаставып чөлөгел болган.
Бо чүгүла амчылдык канчаар эрткенни Агроулетпур экилерини түнөп көргөш. Эки чүдүлдер-биле чегелдерини шыңгыин четпестерини база айткан. Кызылдын элт комбинаты оон чыл садар ужурул азы-чөмн эртенниниң 10 ша-ты-ла эгелей берген турган. Бир эвес Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем, Барыын-Хемчик дээш

тып сайгарыны-биле чоруткан турган.
Бо улаала «Шың» солунунуң талың болуп, Туранин сеп-лөгө-техниктиң бутурутүзүңгө чөдө бергенин ола. Ук бүдүрүлгөни уадурутучу Тыва АССР-нин улус депутаты Вик-тор Дмитриевич Титов бо кол-лективте хөй чылдарын дур-гузууда амчылдык келген. 140 чолачын көрдүгүн бүдүрүлдө амгы хүндөдө 130 хөре кыжа амчылдык турар. Олар чылаа 1 миллион 417 мун рубльдин чүгүтү сөөртү ху-дүздөгел. Оол 80 хууңун баш уаду дургушкан хөреэ буга-гаар сөөртүп турар.
Автопарк эргижерин. Ма-шиналарын хөй кезин орту-ма-биле чөд чыл амжыр ду-делде турар. Оружка чөрүтү-көмчөд-чижэн шагда-ла күтүскөдөн. Автомашыналар-нын 60 хууу «КАМАЗтар», Бү-дүрүлгө агроулетпур экилерин-ге камаалдып турар болганш, республиканың совхозтарына түдүк материалдарын, чөмшү-чидилгесин, мал чөмн, хө-мүр-данын сөөртүп чидирип турар. Куску ажал алмышкын үезинде Би-Хем районуна транспорт талазы-биле бурун хандырып келген. Чаа маша-налар аларнын чагыларын киргере-лаа, оон күтүскөдөн дөмбө-ле болдунам. Ол чы-гымын чуртуну бенин алары берге. Мыла чыдагалар-ла хөй. Бо чалын 2 «КАМАЗтар» амжыр аргалды болган. Бичагал-ла чаа машиналар ирак орук чоруруунга таарышкан, чүгө чөк-камыга чүк сөөртүп кылдыр дерттигэн.
Автобурунда кыжа бу-рунү дүрүрүлгө салгышы бу-

Ажанды Клара Монгушева — Ак-Туруг сонгулда округунда депутат, Улуг-Хем район.
Кара-Сал Мөңгө Динмесевич — Бажи-Тала сонгулда округунда депутат, Сут-Хем район.
Монгуш Валентина Келесовна — Кызыл-Мажалык Чөөн сонгулда округунда депутат, Барыын-Хемчик район.
Монгуш Владислав Сурунович — Хайыракан сонгулда округунда депутат, Чөөн-Хемчик район.
Монгуш Наталья Мергеновна — Чадаана Шяхтер сонгулда округунда депутат, Чөөн-Хемчик район.
Тыва АССР-нің Дээди Советинин Даргазы Ч.-Д. ОНДАР, Кызыл хоорай, 1990 чылдын апрель 28.

Тыва АССР-нің Дээди Советинин Кадыкшылы, өгбүле болгаш не-чаш камгалалынын талазы-биле комиссиясын сонгуур дугайында
ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалисттик Республикамын Дээди Советинин доктаалары болза:
1. Кадыкшыл, өг-бүлө болгаш не-чаш камгалалынын талазы-биле комиссияны тургузар.
2. Кадыкшыл, өг-бүлө болгаш не-чаш камгалалынын талазы-биле комиссиянын составына дараазында депутаттарын сонгуур.
Комиссиянын даргазы
Сат Зоя Назышева — Пионер сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Комиссиянын кезигинери:
Будук-оол Кара-Сал Домбалинович — Кызыл сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Драпаал Биче-Уруг Дайыкович — Чаа-Хөлдүн Чөөн талакы сонгулда округунда депутат, Улуг-Хем район.
Куулар Шангар Пиче-оолович — Элегес сонгулда округунда депутат, Танды район.
Мариха Анатолий Васильевич — Бүрен-Аксы сонгулда округунда депутат, Каа-Хем район.
Ойлуң Надежда Назышова — Шем сонгулда округунда депутат, Чөөн-Хемчик район.
Сонам-Байыр Ажима Шаракбоевна — Дүрген сонгулда округунда депутат, Танды район.

ТРАКТОРЛУГ МАЛЧЫН

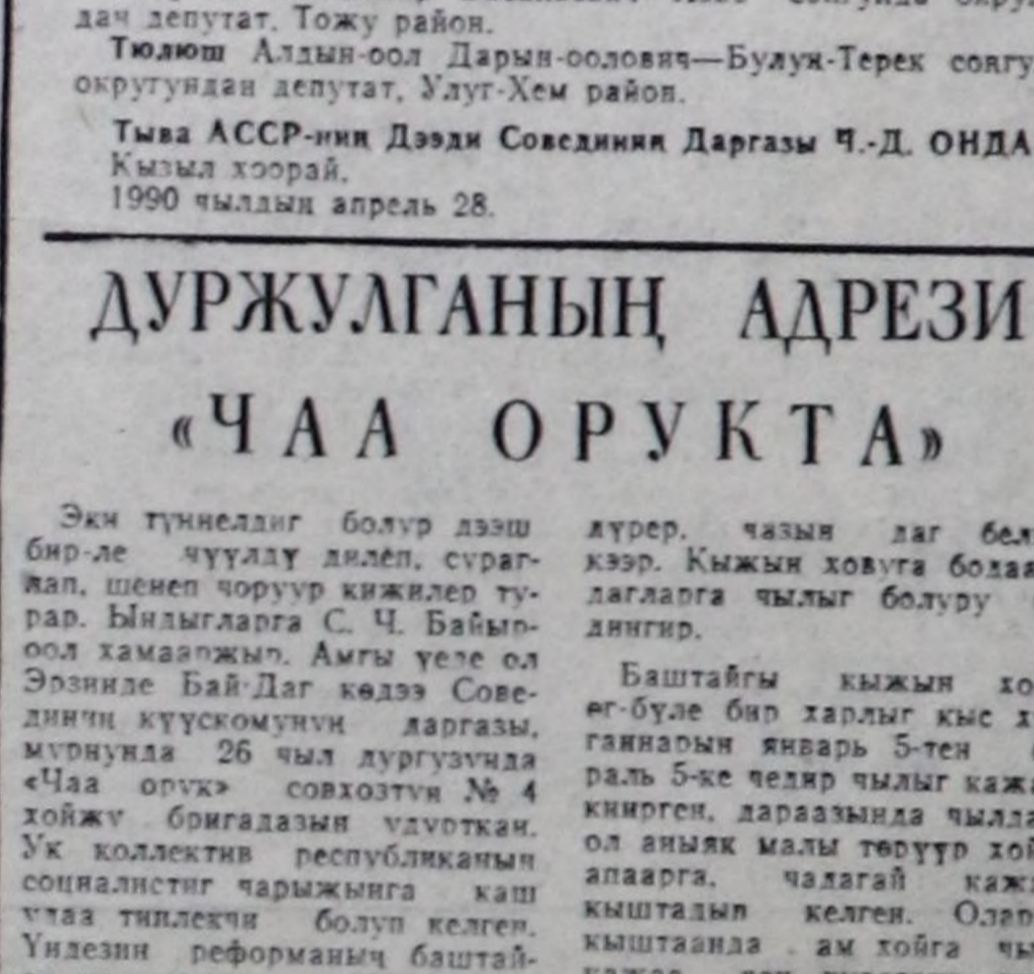
Танды районда Балгазын-ның хадымдары, дымтарлыг дегемерлер. Дөңгөлүк даглар кымында малчын Чоолу Дивисевич Көк-оол кошкарларын калдып, кылым мону чөмчүрүп араалаа. Черин эртин, азыр бисе эртериг догуу адыс эгезиниң чанында түгенин шыңгырадып каап өттөл тур.
Когурумунуң соок түнде оон чүс амжыр кошкары шоолуң араалаа. Черин эртин, азыр бисе эртериг догуу адыс эгезиниң чанында түгенин шыңгырадып каап өттөл тур.
«Революционн чалбыңмы» совхозтун хойжуу оон чыл бир-рунгаар хову амжылгы кири-жи, механизаторлар чоран. Малчынын, аренада кир-ген. Амжылгы түнделг бол-ган. Чугаалажыл турган, сов-

хозтан «молдурга» тракторну саклып алары-биле уадурутуп алган. Оон эртэн беш мун рубль дээш.
— Бо техниквис бисе ам-ка-ла амжыгы-дыр. Мал чөм-чөмн и-оон-биле дамылап азыр бис. Эртериг догуу, чөд-рө-бө ажыг тоңни сизини шыңгы-лардан кезин, күшчавысче өккөп алган бис — деп, мал-чынын каалай Мария Чамба-ева чугага киришти.
Боттары арга кылды чөдө кыштагы кылып алган. ба-жыны база туудуп алган. Ча-йын мал олардадып, көжерде амжылгаар вагончын база бар. Малчынынын кызым-даа чуга-галып уула болду.
Боттары арга кылды чөдө кыштагы кылып алган. ба-жыны база туудуп алган. Ча-йын мал олардадып, көжерде амжылгаар вагончын база бар. Малчынынын кызым-даа чуга-галып уула болду.
«ЧУРУКТА»: «Революционн чалбыңмы» совхозта кошкар-лар каларчымы Чоолу Ке-оол боудуну тракторунуң ча-мында.
Олар ОХЕМЧИКТИН фо-тоу.

Хемер-оол Владимир Думатович — Кызыл-Хая сонгулда округунда депутат, Монгуш-Тайга район.
Лертек Нина Хертековна — Тээли сонгулда округунда депутат, Бай-Тайга район.
Шестакова Вера Ефимовна — Чүлдүм сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Шубкин Геннадий Макарович — Сут-Хем сонгулда округунда депутат, Сут-Хем район.
Тыва АССР-нің Дээди Советинин Даргазы Ч.-Д. ОНДАР, Кызыл хоорай, 1990 чылдын апрель 28.

Тыва АССР-нің Дээди Советинин Экология болгаш бойду амжылгынын айтырларынын талазы-биле комиссиясын сонгуур дугайында
ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалисттик Республикамын Дээди Советинин доктаалары болза:
1. Экология болгаш бойду амжылгынын айтырларынын талазы-биле комиссияны тургузар.
2. Экология болгаш бойду амжылгынын айтырларынын талазы-биле комиссиянын составына дараазында депутаттарын сонгуур.
Комиссиянын даргазы
Нечас Борис Семенович — Уечебий сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Комиссиянын кезигинери:
Бакуров Михаил Гаврилович — Сосновск сонгулда округунда депутат, Танды район.
Доржуай Михаил Күдөроч — Сарыг-Селтин Чөөн талакы сонгулда округунда депутат, Каа-Хем район.
Лавриненко Иван Петрович — Владимировка сонгулда округунда депутат, Танды район.
Монгуш Мышыр-оол Чолак-Ашакович — Кочетовка сонгулда округунда депутат, Танды район.
Очу-оол Владимир Салчакович — Кур-Чер сонгулда округунда депутат, Кызыл хоорай.
Рузвинский Анатолий Владимирович — Шагаан-Арыг сонгулда округунда депутат, Улуг-Хем район.
Содуан Владимир Васильевич — Азас сонгулда округунда депутат, Тожу район.
Тюлюш Алдын-оол Дарын-оолович — Бууук-Терек сонгулда округунда депутат, Улуг-Хем район.
Тыва АССР-нің Дээди Советинин Даргазы Ч.-Д. ОНДАР, Кызыл хоорай, 1990 чылдын апрель 28.

ДУРЖУЛГАНЫҢ АДРЕЗИ «ЧАА ОРУКТА»

Эки түнделг болуп дээш бир-ле чүдүлү адыл, сирга-лал, шөмө чөрүп кижиле ту-рар. Бичагалга С. Ч. Байыр-оол хамаралы. Амгы үеде ол Эрэниде Бай-Дег көдөз Со-ветинин куускомунуң даргазы, мурунда 26 чыл дургузууда «Чая орук» совхозтын № 4 хойжу бригаданын улукчын. Ук коллектив республиканын социалисттик чарыжына каш чыга тылсачын болуп келген. Улусун реформанын баштай-п үе-чалазында бот-оонга-ла чамылган, өг-бүлө кезегин эки шигиңдеп алган, амгы үеде бригаданын малчынынын аялга керээни-биле амчылдып турар.
Коллективтин база оон уаду-рутчузунуң амчылдык бир эки чүл дугайын мөңө чугаала-ры артык эвес. Ол чыл дээрде чап хураганга дуртукчулар база дүктү көвүлдөп талазы-биле кылган шөмөлөз эки түнделг болган. Бүдүрүтөй-шин башкарарына, чүгү-амчылдык түгенин бектеп дээш кымык амчылдык чо-руулары мактал, оларын чөмшүкчигенин дөткөп, эвези-биче-ла болза, чон мурунда чарлап, дуржулганын нестер-дир ужурутуп бис. «Чая орук» совхозта пак илгич чаа чүдү-лү рабона парти, совет база амжылгыны организаставып амчылдык уулаа амчылдык, эгелдериниң амчылдык тү-лөсүн элдиген.
Херетин ужуру чүгө? Бича-гыт бичагал С. Байыр-оол хойжу С. Силовун өг-бүлө-зи-биле сумелешкен, малды чач-эзу-биле ажаап, азырал эл-дээш. Кыс хураганга илелерин үкөсө соонда, чаалай кыжага кыштады, оон соон-да төртүр хойларын чыгаан чалдыр-ла кыштады, чугага-нарын алган. Сергей Силовун кышта Хайыракан деп алга. Хар аяа уаду дүжөр. Хар та-лаан соонда, хон кылдынар-га каларгы, чөртү дегже ү-

мын эскердишкенин илелеринде кирерин кырың-да келген. Демократтар чар-тылгага өтө баштыр кезгит-тинген.
Сөөлдү келген ий «КАМАЗ-ты» кыжа бээрин тылсачыгы өөрөкчө көргөш. Улусе үези-де чөдө кижиниң адыс дымчы-га киргеш, куш-амжылгы кол-лективте чөвүлдерини хура-мын күтөлдөп, кижилерин киришкелери-биле сайгарып чуга-галашкан.
В. Д. Титовтун долула соовту оон чылда үчүктө чөд амчылдык келген чолачыларын, чаа машина амжыр эгел-де турарларын дымчылар база бар. Оон-биле калы кы-мың каячар амчылдыгы, корумчурум хажымшыкчы-ны демделген турар бүртү-кө дептерлерин тургускаш. Машина үлөсүнү моон муру-нунда бригадалар чөвүлде-ринге чугаалажын турган бол-за, ам оун ККЧ-че шилчеген. Адыа шигиңдээр айтыр-ларын амжыр-чарлы болду-рут, оон хурагалыгыне, кол-лективте кижиги ботурун чаала олуртуп турар. Чыгыс сөс-биле чугаалажын, калың-да айтырларын коллективте эзу-биле көрүп турар. Бича-гал үстүнде ады үгөн Нико-лай Чөгөр, Сергей Ооржак болган өскелеринде чаа машиналар аларнын илел-де төгөн деп туула улау-рери болдунам. Бот-ботта-рыга бузуур турда, үчүл-дөк үрө-түниңдей бутурун болду. Амжыр, амчылгага ко-ла-ла түсө ола.
Давы САЛЧАР,
«Шымыл» хөдөр.

Кызылдың дээди, ортумак өөредилге черлериниң уран чүүл көрүлдөзи БУУ-ХАА ДООЗУЛГАН

Улусту чогадылганын үшкү Бүтү-өнөл фестивалына кыраштыр «Улусту чогадылганы» чурттуң чазартылган деп кыйгырыңың адаа-болса Кызыл хоорайда дээди болган ортумак өөредилге черлериниң уран чүүл көрүлдөзи апрель 27-де эрттирген. Көрүлдө Ала-чурттуң Улут да-банына совет улустуң Тиндесиниң 45 чыл онкага ту-раскааттыңан. Чагыс хүн дүртүгүндө тус-тус өөредилге черлериниң болуп эрткен кө-рүлдөңи кол сорулганы болза, улусту чогадылганы моон сонунга ажырады, бот-ты-мынган уран чүүлүн идеялыг дөңсөдөн бедилери, уран чүүлде аймактарын хой-биле алаары, талантыңың чыга кы-жыларын ишдерин турган. Ол хүн болуп уран чүүл көрүлдө-дөн коорайын топ куудуу-дузлаа кызыл посте чараштыр бөжөн, кескү черде аска-лаа болза, бот болуп чери бил-диристе.

Күсөдүкчилериниң бедик мер-жежилдин, көргүзүп бурзуу-рун шынарын, сиена культу-расын шыны сагырыны кол не-гелде кылдыр алган. Студенттериниң болган сургууларын бот-тымын-гыр эрттери көрүлдө баш уур кайтар белеткенени оларын Тилдөлгөн 45 чыл онкага тураскааткан концерт көргүзүлгөнүн көрүп бо-лур. 4 дүзөр профтехучили-ше Свердловска хоорайга бо-лур эрткен профтехучилише-лериниң уран чүүл көрүлдө-дөзи киришкен, оң лауреа-ды болуп чыгып келген. Ын-чанган оларын концерт баш уур белеткедиг-лаа болза, чамлык көргүзүлгөн чогуур негелдеге четпей бар-гынын айтыр алаар. Ында Татьяна Балдан уурткан ты-ва напонала докумуг херек-селдериниң күсөдүкчилериниң кол күтүлгөн концерттиң кол өзүлгөн чээ эзелдеш-кени болуп турар. Оң моон сонунга дээди бедик сайырамы оң ууртукуучулдан манай болуп Танышлар, Ырылар, уран номчулгандар күсөлдө-лөрү черде багып эвес, че-дишкенин болган.

Антоорук техникумуңуң сургууларын, башкылары кө-рүлдө баш уур белетке-ниң илдөт. Тускай компози-ция сиена кыргына эгелээр. Уруларын мры ансамбли «Чер баян» «Катюша» деп суулаңы ыларак орус тыла аылдарга арай бузурел чок мрылаң. Шунту совет элдериниң Сынгычлар база дайы шаптуңге хөмөйлөп олар. Де-мир-оол Ооржак, Марат Мон-гуш дошулуруга ойнавы-шан, «Кыргынамы кыгас-ла мен»... дээш сынгыт-хөмөй-биле көрүкчүдери өрткөн.

Өске-даа өөредилге черлерин-ге сынгычтарын күсөлдө-дөн амынадым. Оларын мр-лар сестери шуут-ла чыгыс-лекке худун каан шыкша бо-лурга, солуң эвес болур чо-рду. Ынчанган сынгыт-хөмөй-ге чогадылгандар негелтенип келген. Оң ийди сиена кы-ргына дайыңылар бот-бот-тары арга ажылга ойтур өкте-жик турары өөредилгеге аска-жар, хары-даа хоорайда ажыл-чок, худангап, толаң чогуур оолдарга ажылга болу берти-дег. Оң черле ажып бар деп бе? Танышларда шымчы-нынгер ден-дески эвес, ча-мыттар ирги мен бе деп бу-зурел чок болуп турарыдан частырылар каракай илдиги келер. Ыры-хогжумуг ан-самблыңды үдөлгөн-биле Б. Салык «Чалым үзө» деп ирени күсөдтү. Ынчанган чам-лык кыжылар чана берген. Сонгулдар концерт белетке-ниң шаптыкты болган. Хоорайын культура кылдың бир улут ажылаң, студент-териниң, сургууларын уран чүүл көрүлдөңи эрттирилдиң дээрине демдек салып ал-дыкчылар. Көрүлдөңи бүгү негелде-

зин кончуг эки демдек-биле күсөдтөн коллектив. Кызыл-дың бедик уулдешсе бол-ган. «Улут Ленинге алдыр», «Анык армг көсөгөргөн», «Өшөөс от тангыга» деп ны-тырларын уруугар арыг күсөтенин. Оларын сиена культураны сагып билерин эки. Ышкы Ю. Чериконтуң уран талантыңың, ийди ир-иңи башкылар билгери челе демдеклексеңиң. Кажан тыга улустуң «Декер-оо» деп та-нышын болук уруугар төсө берген, мушак кичи ытлаңы дег чорду. Ол хире чараш, көрүксөңиң, бедик мержежил-диг болганы ол-дур. «Уран кыстар», «Тываның чалым на-зыны», «Коломийка» деп та-нышларын Н. Сайбуу бедик дөңсөтө тургускан. Бот-ты-мынгар композитор, башкы Ирбеноо Тюлюштуң уурт-каны хомосулар ансамбли-ниң дайыңы ырлар тем-ныга күсөлдөдөрү териниң уулаңы. Нитиңиң биле башкы уулаңының көрүлдө беле-лектиң көрүзүлгөндөн оозу четпес, моозу багып деп чыгаалатар чүсө тынылаң. Ынчанган бири чери алган.

Оларын концертти ыңдыг бо-лур-даа журулуп, чүсө дээр-ге ийди бедик мержежилдиг, тус-кай эртемниң башкылар бар-чорду дээр хөнгө туула кы-жылас мен. Ындыг кыжылар кай-даа өөредилге черлерин-де бар. Мында чүсө органи-зация, идеялың, ууртукуучу-лук кол чери элээр. Бир эвек, олар баш уур белетке-лек, чүсө сургууларынче наа каттаң орган болза, эки түңил турбас ийик.

Красноярскиниң келээ ажил-агай институтун Кызыл-да филармония башкылары, ажилдакчылар, студенттери катчы алдыр, «Төрөң чурт», «Бистия тын», «Чаагы дү-жүт» деп нитиниң мрлары-биле концертти эгелээр. Олар-нын күсөлдөдөрүнө мактан-чыр-лаа, чамдыктарында че-дир кылдымыла-даа чүүлдер бар. Аргулетутор коллектив-иниң ажилдакчыларын профессор Александр арга-ла А. Сопяниң бот-тымынган өөредилге черлериниң ажил-агай организацияларын көрүлдөңи эрттерген турган. Ынчанган үстүдө институт бо көрүлдөге база багып эвес кырышкан. Концертти уран чүүл ууртукуучу, бидиңгир бот-тымынгар композитор, профессордөңдөдиг ажилдак-чысы Батыл Кемеш болуп ту-рар. Бо коллектив Усинскиде тылаарга солун программаның концерт-биле уулавса аалдаа чедер деп турар.

Көрүлдөге Красноярскиниң политтехиниң институтунуң Кызылда филиалы, эми, уран чүүл, салым-кооператив болган чамлык профтехучилишлер кирештиршен. Олар ба-за-ла бот-тымынгар уула чүүлду болгай Бир-тө, өөредилге черлериниң көрүлдөңи болганга шунтуңуң хаара ту-раң турган. Черле ыңгар Тыва АССР-иниң Культура ма-нистерство, оң эртем-мето-диктиг таву, профтехучи-лел миндиг улут кемчээлдиг ажилдыг кемчелер, көвүд-дөдөр чорударда, демнежиң ажилдаасы, кыжыларын үе-шагын өөрөңлөп көрсөт, чамык байдал-биле эрттир бээр чо-руктарың бар турганын жо-ри комиссияның дарганы А. Панович чыгаалат турду. Чоң көрүкчүлөк көксөс, чүсө тус-тус өөредилге черлери билер уран чүүл көрүлдөңи эрттирген херээ чүү боор. Хей-ле башкыларын, студент-териниң, сургууларын үе-лөк шак үзгөн ийи, оларга ажытыг, өөредилгеге кылаңы эрттирбөөн көрүлдөңи чүүл деп көөрүт? Анаа белек-тиң үеңилде кайы хире үе эрте-кени көрүлдөңи киржикчиле-ри кончуг эки билер болгай. Моон сонунга мынзыг чет-пестери болуурдас дээш культура ажилдакчылары чү-рек чагыс бир демниң айма-даар ужурут.

Сары-оол КУУЛАР. «Шынык» көрүл.

Николай Ясновокий — ССРЭ-ниң спорт мастери, ССРЭ-ниң шымлек командалык кезинчү.

Любэра Хоорай — ССРЭ-ниң спорт мастери, ССРЭ-ниң шымлек командалык кезинчү.

Р. НЕГЕЛДТИН фотола-ры. (СЭТА).

«ЛЮБЕР—90»

Бо чымын «Шың» солунуң шанымы дээш тыва хуршеке маргылда май 9-та болур. Ол айтырыңы 1989 чылда СЭКП Тыва обкомунуң идеология кылдыңгын хурше федерация-зы болган спорт нитилдеш-териниң ууртукуучуларын кат-тышкан хуралына ыңгар шийтирээни.

Кызыл хоорайга май 1-де эрттирген, чүсө чоок-кавы районнарын мегелери киржин турган. «Шың» солунуң ном-чукулары республиканың бүгү девесээрине чурттал ажилдаа турар чүсө бол-ганда, чер-черлерин мегелери чалап хурештерини хуралдын киржикчилери солунуң редколлегияны сүм-өлгөн. Редколлегия анаа ха-марыштыр тускай шийтирини хүлээп алган.

Хуреш—тылаарын бунуруг шадан эрне ийне оюну. Сөөлү үеде ол улам хөгжүл-дөн болур. Ону национал ху-реш тыла-биле Сибирь бол-ган Ыраккы Чөөн чүк улустар-ның спартакандалыңын про-граммаларды кыргын. Ынчан-гыр жуулар, бурттар, хакас-тар, адылдар болган өскө-дөн напыйын улустар тыва ху-решке күсөлдөңи хурешин,

КЫМ, КАЖАН КАШ КАТАП ШУУЛГЕНИЛ?

1968 болган 1973 чылдарда хостуг болган самбо хурше-терге спорт мастериниң кан-дидат, тыва хуршеке РСФСР-нин спорт мастери Василий Ба-зыр-Тараа чемпионнаан. Ол ам бистия арамыста чок.

1971 чылда Сендэн Ооржак шүүдөн. Ол ам Кызыл райо-нуң Кур-Чер суурда чурттал, ажилдап турар.

1974-1976 чылдарда хостуг хуршеке спорт мастериниң кан-дидат, РСФСР-нин спорт мас-терин, профвеледлерин ВДФС-нун урууларын спорт шкколызын тренер Александр Лайман шүүдөн.

1977 чылда Валерий Арван-тун бири чери алган.

1978, 1982, 1987 чылдарда самбо хуршеке спорт мас-териниң кандидат, РСФСР-нин спорт мастери, «Динамо» спорт нитилдештиң инструктор-мето-дик Иван Хураган тилекчи болган.

1979 чылда хостуг болган самбо хуршеке спорт мас-терлериниң кандидат, РСФСР-нин спорт мастери Кызыл хоорайда хуршөп ажилдап турар Ёлзей-оол Ооржак шүүдөн.

1980 чылда Олег Ооржак тилекчи болган. Ынчан ол

«ШЫНЫК» ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

Фашисттер Германияны тилдештиңден бээр 45 чыл онкага тураскааткан «Шың» солунуң шаны-ла дээш хуреш маргы-лаады 1990 чылдын май 9-та «Хуреш» стадион-га хүндүскүнүң 14 шакта болур. Анаа 64 мөгө ху-

КЫЗЫЛ ХОРАП СОВЕДИНИ ДПУТАТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕНИНГЕ

Улус депутаттары Кызыл хоорай Советиниң бирги организастыг сессиясы 1990 чылдын май 7-де 9 башкы чымын «Шынык» шанымын башкына бот-лурун диндадып тур.

Депутаттары буртукер эртемниң 8 шакта эгелээр. Хооруксом.

ДИНАМОЖУЛАР МАРГЫШКАН

Өвүр районуң төвү Ханда-гайты суурга райуксомаар-ның ийтики херектер ажил-дакчыларын «Динамо» эки-тура спорт индустрия зона маргылаады хол бөйүтүң бо-лур эркен. Чидик демсел-дин түнелдеш Өвүр райуксо-мунуң ийтики херектер кыл-дыңын ажилдакчылары бир-ги чери элээр. Ийги чери Монгуш-Тайга биле Сут-Хөл ИХК-ларын ажилдакчылары үлөшкөн.

Баскетбол маргылаады ба-за болган. Анча монгуш-тай-га-жылар чераш, кышагай ойнааш, шидиңер кубукту ча-алган. Ийгиңиң өвүржү-лөр элээр.

Аныктар Борис Даржаа (Монгуш-Тайга), Михаил Соч, Василий Чоолу (Өвүр), хо-очунар Көк-оол Ховалыг, Вла-димир Сарыглар, Владимир Долгу чараш ойнаш, хүндү-лек бижиктер-биле шаңнат-кан.

Маргылааның киржикчиле-ри зона зайы-биле чайгы спартакиада эрттиренин ду-гурушкан. Ол спартакиада Му-гур-Аксы суурга болур. Оң оргкомитетиниң даргасына Сут-Хөл райуксомунуң ий-тики херектер кылдыңын на-чалдыгы Борис Балчи-оолду тоюткан. Спартакиадын программан чыгаалың эге-лей берген.

И. Павленкоңуң фотогу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

И. Павленкоңуң фотогу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

«БИОН — 01»

Украина ССР. «Физли-интернешл» деп совет-швейцар каттышман бүүдүлдөгү Одессада тургускан. «Бион-01» деп болуу, мычлаа-жак хей чүүлдерге ажилдап при-борну биологистрия уу-латору кылаарын ук бүү-рүлде чери шийтээни ал-ган. Ындыг прибору анык, бүүр арыларын баш бүү-руңар болуурамына баш амырның, эртем-шанычлед ажилдарын чорударына ка-даба-биле ажилдап деп турар. Биологистрия уу-латор чүсө өмнөлөгө эвес, харын бажынарда, түр чүрт-тада черлеринге база ажил-дааттыңан түрүң болур.

ЧУРУКТА (сологай тала-зында): бригадир М. Трофи-нон, оптик-слесарь А. Кочук болган О. Короткин олар «Бион-01» приборлар-нын эитээр улактоот.

И. Павленкоңуң фотогу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

КИНО

МАЙ 2-ДЕ
«НАЙРАЛ»: «Элестиг та-варыла» 9.00, 10.40, 12.20, 14.00, «Чүк» 15.40, 17.30, 19.20 (узаткан). Видеозал: «Делегей эстрадалыңың сым-дыстары» 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: кинолар чымы-дым 9.00, 12.20, «Чамың ор-тулук» 10.20, 13.40, «Ляфталин сологай талазы» 15.40, 20.10

МАЙ 3-ТЕ
«НАЙРАЛ»: «Ужур-жымкын» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 16.00, 18.50. Видеозал: «Делегей эстрадалыңың сым-дыстары» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.20 шактарда.
«ПИОНЕР»: кинолар чымы-дым 9.00, 12.10, «Алякска»

Соч — май 31-ден июнь 15-ке чедер.
Еватория — май 29-тен июнь 11-ге чедер.
Сочи — август 29-тан сентябрь 12-ге чедер.
Еватория — сентябрь 4-тен 17-ге чедер.

667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100
Редактор В. Ф. ЧАДАМБА

ТЕЛЕФОННАРЫ: редактор — 3-43-34; оралдакчылары — 3-33-91; 3-34-17; приемная — 3-34-26; хармысалгалыг секретарь — 3-34-92; оралдакчылары — 3-45-93. Кылдыктер: партияны амылдар — 3-36-82; 3-36-25; идеология — 3-34-57; совет тургузут — 3-34-98; 3-41-23; үлөтүр — 3-34-49; 3-36-73; аргулетутор —

очулга — 3-34-93; корреспондлар — 3-37-11; 3-41-16; культура — 3-39-15; «яворикалия» — 3-37-11; чагаа кылдык — 3-39-03; 3-34-39; үндүрүктүлөр — 2-27-41; солун келбейн бар-ганда — 2-32-75; бухгалтерия — 3-43-41;

Чылда 300 катап үнер Хемчээли 2 парлгада амазы Тиража 28000 эвк. Чыгыр № 409. 02100—01